

Відсутність послідовності у проведенні впливу базових інститутів дає можливість реалізувати вдосконалення системи факторів інституційного середовища на розвиток видавничо-поліграфічної діяльності в регіонах.

Список використаних джерел

1. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review*. 2001. Vol.91. P. 1369-1401.

2. Базилюк В.Б. Особливості функціонування та трансформації підприємств видавничо-поліграфічної галузі в умовах інституційних перетворень. *Науковий вісник Ужгородського ун-ту*. 2014. №3(44). С. 65-68.

3. Головкин М.В. К вопросу об эффективности институциональной среды малого предпринимательства. URL: <http://www.erce.ru/internet-magazine/magazine/28/404>.

4. Довгань Л.Є., Малик І.П. Корпоративне управління: інституціональні аспекти: монографія. Київ: ІВЦ «Вид-во «Політехніка», 2006. 340 с.

5. Mauro P. The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: A Cross Country Analysis. In Elliot, 1997. P. 83-107.

6. North D. Institutions, institutional change and economic performance. New York: Cambridge University Press, 1991. 152 p.

7. Палига Є.М., Пушак Г.І., Пушак Я.Я. Стан та розвиток видавничо-поліграфічного комплексу України: регіональний аспект: монографія. Львів: Українська академія друкарства, 2009. 192 с.

Н. О. Подлужна

канд. екон. наук

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Покровськ

ПЕРЕДУМОВИ ЗНАННЄВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Усі типи постіндустріальної економіки містять спільну ознаку, яка ґрунтується на використанні саме людських здібностей мислити та створювати суспільно-необхідні ідеї, генерувати, використовувати й розповсюджувати знання на благо людини і суспільства. Формування економіки знань (далі – ЕЗ) на регіональному рівні як одного з типів індустріальної економіки можливо лише за умови повного використання людського капіталу, трансформації системи освіти та навчання, створення гідних умов для розвитку населення будь-якого віку. Саме на основі ефективної системи освіти та навчання у регіонах створюються додаткові можливості для їх економічного й інтелектуального розвитку, відкриваються реальні перспективи щодо підвищення результативності функціонування людського та інноваційного капіталів. Отже, дослідження стану освітніх процесів у регіонах України має стати підґрунтям для прийняття дієвих управлінських рішень і розробки практичних рекомендацій, спрямованих на прискорення темпів знаннєвого розвитку певної території.

Аналіз останніх досліджень. Новий тип економіки, взаємопов'язаний з людським розвитком, що підкреслюється у дослідженні А. Колота, який розглядає ЕЗ з точки зору її впливу на соціально-економічний розвиток та в організаційно-технологічному і трудовому аспектах [1, с.35]. У дослідженні Л. Яковенко узагальнені підходи до ЕЗ, визначена ключова роль людського капіталу в її формуванні та виявлено причини і фактори, які впливають на її становлення [2]. У роботі С. Фомішина, Ю. Ярченко уточнюється сутність поняття ЕЗ через призначення її системним та комплексним явищем, що включає в себе елементи, які відносяться до одного з секторів народного господарства, в якому відбувається виробництво, обробка знань, управління знаннями [3]. У монографії В. Тищенко розкрито сучасні тенденції розвитку сфери

освіти у регіональному аспекті як підґрунтя побудови економіки знань [4, с. 85-105]. Праці І. Каленюк, О. Кукліна, О. Пашенка та Л. Яковенко присвячено методології формування системи вищої освіти, здатної забезпечити потреби економіки знань [5; 6]. Отже, кожне дослідження має свою цінність і вклад у розвиток теорії ЕЗ та встановлення тенденцій і закономірностей стану освітніх процесів у регіонах України. Але при цьому не отримали достатньої уваги проблеми визначення передумов знаннєвого прогресу регіонів України та їх потенціальних можливостей щодо створення сприятливого середовища для розвитку людського, інноваційного й інтелектуального капіталів та примноження позитивних ефектів від їх функціонування.

Тому **метою статті** є здійснення оцінки освітнього потенціалу як основного інструменту знаннєвого розвитку регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із метою розв'язання поставленої задачі використано методи зведення та групування офіційних статистичних даних, узагальнення та логіки, табличний.

Прагнення України до досягнення стану ЕЗ вимагає зменшення технологічного розриву між нею та розвиненими країнами світу. Ліквідація відставання можлива тільки при комплексному регулюванні всіх складових ЕЗ на регіональному рівні, що забезпечується за рахунок стійких позитивних тенденцій у реформуванні законодавчих норм, освіти і навчання та інноваційної системи, у зміні свідомості населення визначених територій, що повинно бути націлено на знаннєві вектори розвитку [7].

Проведене дослідження сучасних світових наукових поглядів щодо існуючих типів постіндустріального розвитку країн світу дозволило визначити, що першим типом економіки у постіндустріальному просторі виступає інформаційна економіка, яка транс-

формується у ЕЗ, після чого відбувається перехід до SMART-економіки, а потім і до програмованої економіки, яка за сучасних умов суспільного розвитку вважається найвищим проявом. Визначена послідовність типів постіндустріальної економіки є умовною через те, що її побудова базується на узагальненому визначенні сутності та можливих меж кожного з виокремлених типів економіки. До того ж умовність, поперше, пов'язана із тим, що обґрунтована послідовність зміни типів економіки не є обов'язковою для різних економік світу і кожна країна, рухаючись у напрямі знаннево-інноваційного вектору розвитку, може пройти послідовно або паралельно кожен або лише деякі з означених типів економіки. По-друге, кожна країна має свої специфічні особливості стану та розвитку національної економіки, через що спостерігається різна тривалість протікання її певного типу.

Останнім часом в Україні все частіше проявляються елементи стимулювання ЕЗ, основними серед яких є державна підтримка високотехнологічних галузей, реформування освітньої сфери, зростання якості навчання дітей і дорослих, можливості реалізації ідей через стартапи, міжнародні й національні гранти з отриманням спрямованої фінансової підтримки, впровадження е-технологій у держрегулюванні та повсякденному житті людини. Кожен із перерахованих елементів є невід'ємним проявом постіндустріального етапу розвитку економіки країни, яка прагне підвищити добробут і якість життя населення та досягти за цих умов економічного зростання на регіональному й національному рівнях на основі інноваційного і людського розвитку.

Наступним етапом розвитку постіндустріальної економіки після ЕЗ є SMART-економіка (від англ. smart – розумний, технологічний), що базується виключно на технологіях нового покоління. Тобто прогнозується, що SMART-економіка буде заснованою на технологіях шостого технологічного укладу, більшість з яких сучасній науці ще не відомі. SMART-економіка спрямована на покращення рівня та якості життя населення, зручності та узгодженості усіх процесів у містах та у країні в цілому. Вона зорієнтована саме на розвиток економіки міст, регіонів та у кінцевому підсумку – країн, що реалізується у розробці для цього концепцій, стратегій або дорожніх карт по впровадженню smart-парадигм. При цьому основу для SMART-економіки створюють концепти ЕЗ, які проявляються у її різноманітних формах, заснованих на інноваційності, креативності, ІКТ та розумній і ощадній взаємодії з довкіллям. За цих умов smart-міста мають будуватися на принципах інтелектуально скоординованої діяльності всіх учасників суспільних відносин та мають виглядати як розумний унікальний конгломерат [8]. Основною метою здійснення таких міських трансформацій є розв'язання нагальних та майбутніх проблем населення, покращення його добробуту, підвищення привабливості життя в містах та бажанням в них жити.

Smart-концепція розвитку передбачає приділення уваги технологічним інноваціям, дослідженням та знанням. Тобто smart-ідея переслідує виявлення переваг територіальних одиниць, концентрації зусиль на сильних боках діяльності їх об'єктів, використання внутрішнього потенціалу для забезпечення соціально-економічного, політичного, культурного розвитку й

екологічної безпеки, що можливо при активізації використання знань та створенні на їх основі докорінно нових ідей і технологій.

Отже, усі типи постіндустріальної економіки базуються на процесах отримання сучасних та оновлення застарілих знань, генерації ідей населенням регіонів країни. Швидкість та ефективність цих процесів залежить від рівня знанневого розвитку регіонів, потенціальних можливостей щодо нагромадження та використання знань населенням регіону і країни.

У результаті проведених раніше досліджень, автором встановлено, що знанневий розвиток регіону представляє собою процес створення, використання і поширення інноваційних знань індивідуального й організаційного характеру, заснований на максимальному використанні всіх наявних складових конкурентних переваг і потенційних можливостей регіону (природних, історико-політичних, соціально-демографічних тощо), що супроводжується приростом інтелектуального, інноваційного й людського капіталів і веде до зростання якості життя населення та підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання конкретної території. Інтенсифікація знанневого розвитку території є головною умовою формування ЕЗ у регіоні. При цьому знанневий розвиток регіону ґрунтується на можливостях населення різного віку отримати нові та оновити застарілі знання, придбати необхідні професійні навички, що затребувані на сучасному ринку праці. Таку можливість дає регіональна система освіти, яка представлена вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ) I-IV рівнів акредитації. Тому увагу у дослідженні було зосереджено на кількісних та якісних аспектах їх діяльності.

Моніторинг стану знанневого розвитку регіонів здійснено на основі таких показників: частка ВНЗ I-II, III-IV рівнів акредитації у загальній кількості ВНЗ України відповідного їх рівня; частка студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у чисельності наявного населення території; кількість педагогічних і науково-педагогічних працівників, що мають науковий ступінь ВНЗ I-IV рівнів акредитації та їх частка у загальній кількості викладацького складу ВНЗ України; кількість працівників освіти, які мають науковий ступінь у розрахунку на 1000 студентів усіх ВНЗ регіону, що були розраховані на основі статистичних даних, наведених у статистичних збірниках (табл. 1).

Показники для моніторингу стану знанневого розвитку регіонів були обрані та розраховані таким чином, щоб за допомогою оцінки можна було отримати повноцінну картину наявних диспропорцій у розвитку та розподілі потенціальних можливостей щодо отримання освіти для населення регіону і країни; наявності студентів у загальній кількості населення певної території, яка розглядається як сама активна та рушійна сила нації у створенні інновацій; якісного забезпечення процесу оновлення та нагромадження знань викладачами-коучами, які мають науковий ступінь.

З метою підвищення ступеня наочності наведених даних значення кожного з показників було проранжовано на три рівня – високий, середній та мінімальний, які виділено кольорами. Такий підхід спрощує процедуру групування регіонів України за потенційними можливостями в освіті та має стати основою для розробки обґрунтованих стратегій щодо формування ЕЗ у кожній області.

Таблиця 1

Оцінка потенціальних можливостей системи освіти та навчання для знаневого розвитку регіонів України*

	Частка ВНЗ I-II рівнів акредитації у загальній кількості ВНЗ України I-II рівнів акредитації, %		Частка ВНЗ III-IV рівнів акредитації у загальній кількості ВНЗ України III-IV рівнів акредитації, %		Частка студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у чисельності наявного населення території**, %		Чисельність працівників освіти ВНЗ I-IV рівнів акредитації, що мають науковий ступінь****		Частка працівників, що мають науковий ступінь у загальній кількості викладацького складу ВНЗ України		Кількість працівників освіти, які мають науковий ступінь, на 1000 студентів, %	
	2010** - 2011 н.р.	2016-2017 н.р.	2010-2011 н.р.	2016-2017 н.р.	2010-2011 н.р.	2016-2017 н.р.	2010-2011 н.р.	2016-2017 н.р.	2010-2011 н.р.	2016-2017 н.р.	2010-2011 н.р.	2016-2017 н.р.
Україна****	59,13	56,32	40,87	43,68	5,44	3,73	81739	76836	40,70	48,10	32,81	48,42
Вінницька	3,37	4,59	1,43	2,09	3,09	2,84	1745	2217	37,41	45,17	34,39	49,06
Волинська	2,18	2,70	1,15	1,39	3,24	2,57	1034	1170	38,06	45,54	30,75	43,67
Дніпропетровська	6,14	7,84	7,16	8,36	5,13	3,71	4971	4919	37,85	42,79	29,02	41,03
Донецька	10,89	4,32	7,74	3,14	3,87	0,73	5246	1517	36,95	42,27	30,57	48,89
Житомирська	3,56	4,05	1,15	1,74	3,46	2,50	958	1078	27,12	36,21	21,65	34,78
Закарпатська	2,18	2,43	1,72	1,74	2,28	1,80	1092	1321	35,84	45,18	38,42	58,27
Запорізька	3,17	3,51	3,15	3,83	5,73	4,01	2642	2840	39,63	49,02	25,59	40,69
Івано-Франківська	3,76	2,97	2,58	1,74	3,97	2,76	1716	2027	33,98	46,61	31,31	53,18
Київська	3,37	4,32	2,01	2,09	2,35	1,70	824	919	30,69	39,01	20,46	31,25
Кіровоградська	2,77	3,51	2,01	1,05	2,82	1,61	711	607	29,12	36,50	25,01	39,11
Луганська	5,54	2,16	2,87	1,39	4,60	0,83	2647	757	32,97	44,35	25,11	41,52
Львівська	4,55	5,68	6,59	7,32	6,18	4,93	6324	7293	43,11	49,15	40,20	58,44
Миколаївська	2,18	2,97	1,43	1,74	3,67	2,83	925	1189	29,90	39,11	21,33	36,59
Одеська	3,96	5,14	6,30	7,32	5,97	4,75	5434	5698	43,17	50,07	38,12	50,24
Полтавська	3,17	3,24	2,01	2,09	4,37	3,41	2006	1985	39,61	45,19	30,86	40,80
Рівненська	2,18	2,70	1,72	1,74	4,32	3,11	1101	1242	27,61	34,54	22,09	34,37
Сумська	1,98	2,70	1,43	1,74	4,45	3,31	1376	1569	36,12	42,67	26,64	42,85
Тернопільська	1,98	3,24	2,29	2,79	5,07	3,99	1852	2176	41,72	52,43	33,72	51,52
Харківська	6,53	8,38	10,60	13,24	9,28	6,59	10442	10776	51,64	56,68	40,84	60,50
Херсонська	2,57	3,24	2,29	2,79	3,54	2,57	1068	1024	33,13	38,17	27,72	37,73
Хмельницька	1,98	2,43	2,87	3,14	3,82	2,52	1288	1489	31,93	45,11	25,38	46,04
Черкаська	2,38	2,97	1,72	1,74	4,07	3,14	1442	1496	32,12	40,31	27,54	38,74
Чернівецька	2,57	3,51	1,15	1,05	4,13	3,46	1290	1568	37,41	45,82	34,57	49,94
Чернігівська	3,37	3,24	0,23	1,39	2,94	2,04	750	874	29,35	43,40	23,24	41,44
м. Київ	9,31	8,11	19,77	23,34	19,81	12,85	20336	19085	48,05	52,75	36,68	50,75

* Розраховано та згруповано автором на основі даних [9-12].

** У розрахунках використовуються статистичні дані щодо чисельності наявного населення регіонів України на 01.01.2017 р.

*** У 2016-2017 н.р. змінено облік структури ВНЗ. Замість ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації використовується коледжі, технікуми, училища та університети, академії, інститути відповідно.

**** У 2010-2011 н.р. дані наведено за виключенням м. Севастополь та АР Крим.

***** Працівники освіти, що мають науковий ступінь, представлені педагогічними та науково-педагогічними працівниками.

Умовні позначення:

— високий рівень;
 — середній рівень;
 — мінімальний рівень

Встановлено, що стійким лідером щодо потенціальних можливостей для знаннєвого розвитку за усіма критеріями оцінки є м. Київ та Харківська область. Вони характеризуються максимальними значеннями показників щодо можливостей отримання освіти населенням регіону, наявності студентів у загальній кількості населення, якісного забезпечення процесу навчання викладачами, які мають науковий ступінь.

Достатньо високим рівнем концентрації коледжів, технікумів та училищ у 2016-2017 н.р. характеризуються Вінницька, Дніпропетровська, Львівська та Одеська області. Інші області мають приблизно однаковий рівень наявності ВНЗ I-II рівнів акредитації, тобто мають близькі умови для підготовки висококваліфікованих робітників, у яких буде потреба на ринку праці при формуванні ЕЗ. При цьому, спостерігається приблизно однаковий рівень концентрації університетів, академій та інститутів у 2016-2017 н.р. для областей України, окрім тих, які здобули статус стійких лідерів.

За даними таких показників, як чисельність працівників освіти ВНЗ I-IV рівнів акредитації, що мають науковий ступінь, та частка студентів у чисельності наявного населення території, встановлено, що регіони України мають приблизно однаковий середній їх

рівень. Тобто визначені області України мають рівні та задовільні умови з точки зору наявності молоді, яка може отримувати освіту, та викладачів, які забезпечують процес нагромадження знань.

Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Тернопільська області визначені як стійкі лідери потенціалу знаннєвого зростання, які демонструють стабільно найкращий стан щодо якості забезпечення отримання та оновлення знань у навчальному процесі, що зроблено на основі показників частки працівників, що мають науковий ступінь у загальній кількості викладацького складу ВНЗ України та їх кількості на одну тисячу студентів.

У Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Сумській областях спостерігається стабільний середній рівень, а у Житомирській, Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Рівненській та Херсонській – стабільно мінімальний рівень потенціалу знаннєвого зростання.

Таким чином, у результаті систематизації та узагальнення результатів проведеного дослідження було отримано чотири групи областей, які мають визначені характеристики щодо потенціалу знаннєвого розвитку (табл. 2).

Таблиця 2

Групування областей України та м. Київ за рівнем потенціалу знаннєвого розвитку

Номер групи	Області України, які згруповані за рівнем потенціалу знаннєвого розвитку	Характеристика стану потенціалу знаннєвого розвитку групи областей
1	м. Київ, Харківська	Стійкі області-лідери, які мають найкращий стан потенціалу знаннєвого розвитку за усіма критеріями оцінки потенціальних можливостей системи освіти та навчання
2	Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Тернопільська	Області, які мають відмінний стан потенціалу знаннєвого розвитку. Характеризуються максимальним рівнем потенційних можливостей системи освіти та навчання. Високий рівень показників щодо можливостей отримання освіти населенням регіону, наявності студентів у загальній кількості населення, якісного забезпечення процесу навчання викладачами, які мають науковий ступінь
3	Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Полтавська, Сумська, Чернівецька	Області, які мають добрий стан потенціалу знаннєвого розвитку. Характеризуються середнім рівнем потенційних можливостей системи освіти та навчання. Середній рівень якості забезпечення отримання та оновлення знань у навчальному процесі
4	Житомирська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська, Хмельницька	Області, які мають задовільний стан потенціалу знаннєвого розвитку. Характеризуються мінімальним рівнем потенційних можливостей системи освіти та навчання та її кадрового складу

Запропоноване групування областей України за рівнем потенціалу знаннєвого розвитку дозволить розробити ефективні стратегії щодо формування ЕЗ на певних територіях з урахуванням їх особливостей потенційних можливостей щодо отримання освіти для населення регіону і країни; наявності студентів у загальній кількості населення певної території; якісного забезпечення процесу оновлення та нагромадження знань викладачами, які мають науковий ступінь.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, для проведення моніторингу стану знаннєвого розвитку регіонів України запропоновано використати шість показників, до яких відносяться: частка ВНЗ I-II, III-IV рівнів акредитації у загальній

кількості ВНЗ України відповідного їх рівня; частка студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у чисельності наявного населення території; кількість педагогічних і науково-педагогічних працівників, що мають науковий ступінь ВНЗ I-IV рівнів акредитації, та їх частка у загальній кількості викладацького складу ВНЗ України; кількість працівників освіти, які мають науковий ступінь у розрахунку на 1000 студентів усіх ВНЗ регіону. Розрахунок запропонованих показників відбувся на основі статистичних даних, наведених у статистичних збірниках України.

У результаті проведеного дослідження визначено чотири групи областей України, які відрізняються за рівнем потенціалу знаннєвого розвитку. До першої